Олена КАСЬЯНОВА,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови та педагогіки,
Харківський національний медичного університет (м. Харків)
e-mail: om.kasianova@knmu.edu.ua
Алла РАЗУМНА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та педагогіки,
Харківський національний медичний університет (м. Харків)
e-mail: ah.razumna@knmu.edu.ua

ВИКЛАДАЧ ЯК ЛІДЕР В СУЧАСНІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

Серед софт-скілсів сучасної медичної освіти лідерство посідає значне місце, оскільки лікар працює в команді, де бере на себе роль лідера, що керує командною роботою для забезпечення ефективності складного лікувального процесу [1; 3]. Феномен лідерства диференціюють за різними підставами на директивне, демократичне, ліберальне; лідерство функціонування і лідерство розвитку тощо. Лідерство в освіті – особлива ніша взаємодії викладацького корпусу зі студентством, де воно має свою специфіку.

Актуальним залишається роль викладача в контексті лідерства в умовах такого важливого освітнього процесу як підготовка фахівців в галузі охорони здоров'я, що є вкрай важливою для сучасної України.

Дослідження ставлення до лідерства суб'єктів освітнього процесу дозволило визначити п'ять ключових характеристик, за допомогою яких можливо описати цей феномен.

За способом реалізації (ініційоване лідером чи послідовником) ми розрізняємо: *лідерство-менеджмент*, яке здійснюється як процес ініціювання лідером певної поведінки послідовника (директивними і недирективними методами), при цьому послідовник посідає реактивну позицію, а також *лідерство авторитету***,** що ініціюється послідовником через запит до лідера на рішення, які обумовлюють його (послідовника) поведінку.

За обізнаністю лідера (про свою лідерську роль щодо послідовника) ми розрізняємо *експліцитне лідерство,* яке очевидне для обох сторін

(лідера і послідовника), а також *імпліцитне лідерство*, що визначається наявністю неочевидних для лідера послідовників, які дистанційно без відома лідера наслідують його.

За рівнем формалізації лідерства ми розрізняємо *формальне лідерство* (керівництво), що обумовлене певними стандартизованими формами і *неформальне лідерство*, що не має стандартизованих форм.

За структурною моделлю взаємодії «лідер-послідовник» ми розрізняємо *«вертикальне лідерство»*, що обумовлює діяльність послідовника за вертикальною структурною моделлю стосунків між лідером і послідовником (лідер має закріплену функцію влади, а послідовник – функцію підлеглого), а також *горизонтальне лідерство,* яке обумовлює наслідування послідовниками з аналогічним соціальним статусом через вищий рівень досягнень в цій сфері (лідер не має закріпленої функції влади, а послідовник – функції підлеглого).

За змістовими сферами, в межах яких виникають відношення «лідер-послідовник» ми розрізняємо: *навчальне лідерство*, *професійне лідерство* (в нашому випадку в сфері медицини), *соціальне лідерство* (обумовлене громадською позицією лідера), *харизматичне лідерство* (обумовлене особистісним екзистенціальним вибором лідера).

Зважаючи на зазначені підстави для диференціації різних змістових характеристик лідерства ми диференціювали чотири важливі ситуації студентства, що потребує лідерського спрямування з боку викладача.

Найактуальніша ситуація для студента з перших днів перебування на навчанні у медичному ЗВО – *навчальна*. Студенти потребують лідера, у особі якого можуть знайти надійну опору в своїй діяльності. В межах навчальної ситуації викладач виявляє 3 експліцитні лідерські позиції – організатора, що допомагає упорядкувати діяльність студента, педагога, що забезпечує доступність навчального процесу, патерналістську, що обумовлює відчуття захищеності та турботливого ставлення як в родині. У цій групі ситуацій, як правил,о виявляється вертикальне й менеджерське лідерство, ініційоване самим викладачем.

Другий тип ситуацій, що потребують лідерства із особливим змістовним контекстом – професійний (та науково-професійний). Тут виявляється вертикальне лідерство, але авторитетного типу, що ініціюється самим студентом. Студент формує запит на професійний зразок

та спосіб наукової діяльності, до якої залучається. Тут можливий і імпліцитний варіант, коли сам викладач як фахівець або науковець не знає, що студент є його послідовником.

Третій тип ситуації визначає більш широкий контекст життєдіяльності студентства, що визначає потребу в прийнятті важливих рішень – соціальні ситуації, в яких можна виділити лідерство громадянської позиції, а також лідерство, пов'язане із гендером, в межах якого студент опановує засоби розвитку своєї гендерної ідентичності, де викладач виступає представником своєї гендерної групи і може бути взірцем для наслідування. І ще одна низка ситуацій, що мають свою змістову специфіку – «важкі особистісні та життєві ситуації», що потребують моральних, софократичних (мудрих) та харизматичних лідерів. Не завжди при виникненні таких ситуації роль лідера припадає на викладача-наставника.

Зважаючи на зазначений спектр рольових лідерських позицій, які може посідати викладач, в пілотному обговоренні із студентством проблеми «Запиту на лідера» відзначається певна динаміка типів лідерства в ході їхнього розвитку в стінах освітнього закладу. Загальна динаміка студентського запиту відповідає логіці – від менеджерських до авторитетних, від навчальних до професійних, від професійних до громадянських та особистісних.

Важливими напрямами подальших досліджень в аспекті викладацького лідерства медичного вишу стають такі проблеми: опанування навичок лідерства з врахуванням базового запиту студентства, що змінюється з досвідом, вплив викладацького лідерства на ефективність освітнього процесу, опанування студентами-медиками навичок лідерства, зв'язок освітнього і професійного лідерства в сфері охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Воронов О. І. Формування лідерського потенціалу в сфері охорони здоров'я України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2022. Вип. 27. С. 79–85. DOI: 10.35432/tisb272022276687.

2. Chavan A. K., Bendriss R. Leadership Curriculum in Medical Education: Exploring Student and Faculty Perceptions in a US Medical School in Qatar. *Journal of Healthcare Leadership*. 2022. Vol. 14. P. 163–173. DOI: 10.2147/JHL.S370645.

3. Dai L., Frattaroli S., Myers C. G., Dickson C. Medical leadership competencies for physicians: a systematic scoping review*. BMJ Leader*. 2025. Vol. 9, no. 4. P. 340–348. DOI: 10.1136/leader-2024-001178.

4. Evans M. A., James E. J., Mi M. Leadership Training in Undergraduate Medical Education: A Systematic Review. *International Journal of Medical Students.* 2023. Vol. 11, no. 1. P. 58–66. DOI: 10.5195/ijms.2023.1717.

5. Jaramillo-Restrepo V., Losee J. E., Bump G. M. et al. Educating Our Future Medical Leaders: An Innovative Longitudinal Course Across Surgical and Medical Specialties in Graduate Education. *Journal of Healthcare Leadership*. 2024. Vol. 16. P. 255–262. DOI: 10.2147/JHL.S468061.

6. Matsas B., Goralnick E., Bass M. et al. Leadership Development in U.S. Undergraduate Medical Education: A Scoping Review of Curricular Content and Competency Frameworks. *Academic Medicine.* 2022. Vol. 97, no. 6. P. 899–908. DOI: 10.1097/ACM.0000000000004632.